

УДК 316.77

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗМІСТ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ НЕФОРМАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

Олена Ябурова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ Донецької обл., Україна

ORCID ID 0000-0003-4633-2900

primetime3311@gmail.com

Анотація. Основною тенденцією сучасного освітнього простору в умовах виступає поступова трансформація функцій педагога. В результаті аналізу та систематизації змісту основних тенденцій реформування системи підготовки вчителя іноземної мови в контексті неформальних освітніх інновацій виділено педагогічні, професіологічні, глобальні, соціальні та методологічні складові. Виокремлено такі структурні компоненти неформальних освітніх моделей: інституціональні освітні структури, мета освітньої діяльності, структура освітньої діяльності, середовище освітньої діяльності, менеджмент освітньої діяльності, час реалізації та неперервність освітньої діяльності, характеристики ціннісно-цільової структури навчальної діяльності, характеристики освітнього процесу, прогноз ефективності освітньої діяльності.

Ключові слова: неформальна освіта; вчитель іноземної мови; професійна підготовка; вища освіта; тенденція.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні процеси світової глобалізації, що знаходять свій прояв у різних сферах життя суспільства, суттєво впливають на уніфікацію вимог до виховання та освіти в усьому світі. Основною тенденцією, що починає панувати у сучасному освітньому просторі під впливом міжкультурних та соціокультурних перетворень, є трансформація функцій педагога (як наслідок зміни умов ринку праці, вимог соціуму тощо). Чинні умови чинних міжнародних угод між Україною та Європейським Союзом передбачають необхідність міжнародного співробітництва в галузі вищої освіти, що уможливило модернізацію національної системи освіти, сприяє зближенню у сфері вищої освіти, підвищує якість та важливість вищої освіти, поглиблює взаємодії між вищих навчальних закладів та розширює їх міжнародні можливості, активізує академічну мобільність студентів та викладачів (Угода про асоціацію Україна – ЄС, 2014).

Водночас, державні нормативні документи, що визначають перспективи розвитку вищої освіти України на найближче десятиліття, констатують невідповідність структури підготовки фахівців поточним та перспективним

потребам ринку праці (подолання даної тенденції вбачається можливим лише за умови визначення державних пріоритетів розвитку економіки та запровадженням державної підтримки відповідних напрямків вищої освіти) та невідповідність навичок випускників нагальним потребам роботодавців, слабкий зв'язок ЗВО із наукою та бізнесом (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 р, 2020).

Вітчизняне освітнє законодавство, а саме Закон України «Про освіту» закріплює поняття неформальної освіти та визначає її наступним на сьогодні наступним чином: «...освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» (Закон України «Про освіту», 2017). Можемо констатувати, що розмаїття наявних концептуальних підходів до визначення неформальної освіти як різновиду освітніх інституцій та її поширення у країнах світу, особливо у сфері вивчення іноземних мов як засобу міжкультурної комунікації, обумовлює перспективність вивчення досвіду її реалізації та впровадження у галузі професійної іншомовної підготовки майбутнього педагога, що власне і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи стратегії розвитку сучасної освіти та її неперервність протягом життя, О. Піскунова наголошує, що існує два підходи до вивчення напрямків вдосконалення системи освіти, а саме вдосконалення шкільної освіти та вищої педагогічної освіти на усіх її рівнях (в контексті кризи сучасної світи, педагогічних новацій, модернізації та реформування сучасної освіти, додаткова професійна освіта тощо) (Піскунова, 2012).

Саме по собі використання терміну неформальної освіти бере свій початок у 70-80 роках минулого століття, коли відбувалося критичне переосмислення змісту та методів шкільного навчання, зокрема у контексті міжнародної взаємодії та розвитку. Підтримка пошуку шляхів вирішення проблем системи освіти, у країнах, що розвиваються, може бути обумовлена незадовільним станом орієнтованих на шкільне навчання підходів до проблеми розвитку особистості людини у системі освіти та розв'язання цієї проблеми може стати можливим завдяки освітнім проектам, що реалізуються поза академічними інституціями (Grandstaff, 1994).

Конкретизація неформальної освіти в якості складової освітнього комплексу, дозволяє розглядати її як сферу освітньої діяльності, зазвичай

зорієнтовану на необхідність розвитку культурного світогляду та набуттям знань та навичок, що є важливими у сфері міжособистісного спілкування в умовах полікультурного середовища, в тому числі для компетентної участі у різних видах соціально значимої діяльності (Огарев, 2005).

В процесі розгляду неформальної освітньої моделі з позицій особистісно-діяльнісного підходу, вона вбачається як необхідною передумовою формування готовності людини до інноваційних перетворень власного життя та життя оточуючих у контексті суспільної активності, та дозволяє уникати негативних тенденцій у особистісному становленні громадян та уможлиблює процеси гуманізації суспільства. При цьому, на думку авторки, концепції неформальної освіти набуває трансцендентального змісту, долаючи межі інформаційно-технократичного підходу та сприяє реалізації природнього прагнення особистості до саморозвитку та самовдосконаленню протягом життя. В той же час, на нашу думку, недостатня оцінка формуючого потенціалу неформальної освітньої діяльності викликає іміджеві втрати громадянина України у особистісному функціонування та професійній діяльності у міжнародному контексті (Букіна, 2008).

З точки зору сучасної соціології, неформальна освіта є важливою як сфера доцільних впливів на процеси соціалізації поза соціальними інституціями, що реалізується за рахунок соціальної нормативності інших соціальних інституцій. Елементи неформальної освіти знаходять свій прояв, в тому числі, в межах функціонування формальних соціальних інституцій, що може свідчити про тісний зв'язок та взаємне проникнення формальної та неформальної освіти в процесі соціально-економічного функціонування суспільства (Осіпов, 2006).

Неформальна освіта може розглядатися свідомо, цілеспрямована, структурована освітня діяльність, що доповнює формальну освіту, забезпечуючи засвоєння вмінь та навичок, що необхідні для соціально активного громадянина країни, має певну часову локалізацію, користується інфраструктурною підтримкою, за можливістю може бути сертифікована. Неформальна освіта сприяє поглибленню компетентності у сферах, що є цікавими для тих, хто навчається; розвиває вміння долати труднощі та стресові ситуації, критично мислити, знаходити своє місце та власну роль в умовах розмаїття та динамічних змін у суспільстві (Єрмакова, 2012).

Розгляд ролі неформальної освіти у особистісному становленні вчителя та викладача, передбачає його як відкритість, мобільність та доцільність як дидактичної системи, що сприяє набуттю педагогічних знань та вмінь, накопиченню та систематизації досвіду практичної діяльності на основі

використання різноманітних форм, технологій, що систематизовані у відповідності до професійних та індивідуально-особистісних потреб вчителів, зорієнтовані на пріоритетні методи взаємодії суб'єктів освітнього процесу (Дубровіна, 2013).

За твердженням науковців у сфері неформальної освіти вона виникає як відповідь на гостру потребу сучасної людини у оновленні знань та задоволенні згаєних освітніх можливостей та відіграє важливу роль у навчанні людей різних вікових категорій, як самостійна дидактична система, так і у складі формальної освітньої системи (Зіцер Д., Зіцер Н., 2019).

Термінологія, феноменологія та функції неформальної освіти дорослих, дозволяють розглядати її як соціальну, динамічну, відкриту до змін, варіативну мобільну дидактичну систему, що спроможна адекватно реагувати на професійні потреби дорослих та соціокультурні трансформації суспільства. Серед функцій, притаманних неформальній освіті, дослідник відмічає самоактуалізуючу, компенсаторну, освітню, розвивальну, корегуючу, соціальну тощо. Особливостями неформальної освіти при цьому є гнучкість її організації, необмеженість у часі, вільний вибір викладацького складу, змісту та методів навчання, його організаційно-технологічного забезпечення, орієнтованість учасників неформального освітнього процесу на практичні особистісно-професійні потреби (Ройтблат, 2011).

В контексті дослідження проблематики неформальної освіти за кордоном активну увагу цьому питанню приділяли як J. Balan, P. Jarvis, P. Coombs, M. Ahmed, S. Hase, M. Tight, P. Fordham, R. Caffarella, M. Hughes, S. Wilson, C. Fletcher, I. Salomon, D. Eaton, R. David.

Опис терміну неформальної освіти загострюється у країнах, що знаходяться на перехідному або інтеграційному етапі та система освіти яких не відповідає нагальним освітнім потребам населення. У цьому випадку багаторівнева неформальна освітня система, може забезпечити більш заощадливий та мультіфункціональний доступ до забезпечення нагальних освітніх потреб (Tight, 1983).

Неформальна освітня система може виступати в якості своєрідного відкритого освітнього простору, та пропонує класифікувати неформальну освіту за наступними видами діяльності: відвідування комунікативних заходів міжкультурного та наукового характеру, прослуховування та перегляд цифрових та електронних медіаресурсів, що спрямовані на інтеграцію у міжкультурне середовище, заглиблення у наукове та науково-методичне

середовище, участь у міжнародних фахових конкурсах, проектах та грантових програмах (Zaki-Dib, 2016).

Аргументами на користь використання неформального освітнього середовища у процесі освіти дорослих є їх орієнтація на життєвий досвід, що сприяє розвитку діалогу між популярним та систематизованим знанням. Як результат, педагоги повинні намагатися створити стійкі зв'язки між навчальною та громадською діяльністю, спираючись на критичне мислення у науковій сфері, зростаючі тенденції до міжкультурної мобільності у соціальній сфері, зростання ролі неформальної освіти у сфері організованої та структурованої формальної освіти. На перший план тут виходить оволодіння знаннями у процесі діяльності, що уможливує подальше розповсюдження та використання набутих знань, сприяє виникненню критичного настрою до перебудови традиційної освітньої системи (Foley, 2000).

Неформальна освіта може розглядатися як вид організованої та систематизованої діяльності, що повинна співпадати із офіційною діяльністю формальних освітніх установ (шкіл, коледжів, університетів та ін), та уможливує добір конкретних форм роботи із урахуванням специфічних потреб у знаннях, що є характерними для дорослих фахівців в умовах розвитку міжкультурної взаємодії. При цьому, основними принципами та напрямками функціонування неформальної освіти на думку автора є урахування освітніх потреб, практична орієнтація здобутих знань, гнучкий зміст освітнього контенту, вільний вибір місця, форми та часу освітньої активності (Аоягі, Ндонг-Жатта, 2012). До того ж, дедалі поширюються сфери застосування неформальної освіти, оскільки воно сприяє всебічного розвитку особистості, засвоєнню нею системи демократичних цінностей, рівного доступу до освіти, можливість гнучкого використання у процесі неформальної освіти сучасних досягнень психології, педагогіки, соціології, міжнародного співробітництва тощо.

Концептуалізація неформальної освіти вимагає додаткових можливостей пов'язувати сфери педагогічного супроводу та професійної педагогіки у контексті ціннісно-цільового, контекстуального та практичного орієнтованого аспекту визначення та використання неформальної освіти (Grandstaff, 1994). Співставлення формальної та неформальної освіти наголошує на можливості організації останньої без формальної сертифікації, орієнтоване на проміжки перепочинок, є обмеженим за тривалістю. Втім можливою та обґрунтованою є її подальша формалізація та перетворення у формальні види освітньої діяльності, що передбачають прикінцеву сертифікацію, причому вони можуть використовуватися для різних вікових етапів (Merriam, 1999).

Неформальна освіта може сприяти підвищенню ефективності та розширенню можливостей додаткової професійної освіти та неперервної освіти дорослих, зокрема фахівців педагогічної сфери, причому важливою його складовою є набуття індивідуальних вмінь та навичок самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення (Новіков, 2011).

В той же час, не зважаючи на поширеність концепцій неформальної освіти закордоном та розмаїття підходів до визначення її сутності та змісту, наразі повного та вичерпного означення неформальної освіти не існує, так як «...усеосяжне та стандартне означення неформальної освіти ще не є доступним для загального користування...»; стверджується, що його поява не уможливиться до тих пір «...поки не з'явиться можливість значно більш глибокого вивчення проблем освіти та можливостей, які притаманні розмаїттю досвіду, під яким зараз апріорно розуміється неформальна освіта» (Ward, 1997).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, основною метою нашого дослідження є аналіз та систематизація змісту основних тенденцій реформування системи підготовки вчителя іноземної мови в контексті неформальних освітніх інновацій. Відповідно, серед завдань нашого дослідження можемо виокремити систематизацію наявних теоретичних та методологічних передумов впровадження сучасних неформальних освітніх систем у систему вищої педагогічної освіти, опис основних особливостей реалізації неформальних освітніх підходів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Результати дослідження. На нашу думку, реалізація усіх вищеокреслених функцій неформальної освіти на різних рівнях практичній педагогічній діяльності вчителя іноземної мови та у різних її формах, може бути реалізована в тому числі за рахунок наступних тенденцій реформування системи підготовки майбутнього педагога-лінгвіста (Табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика та зміст основних тенденцій реформування системи підготовки вчителя іноземної мови в контексті неформальних освітніх інновацій

Система тенденцій	Опис системи тенденцій
Педагогічні	Новітні тенденції розвитку системи шкільної, професійної, вищої освіти в Україні диктують оновлені умови підготовки педагогічного персоналу, та змінюють цільові установки на виховання креативності, компетентності, самостійного пошуку інформації, оновлення змісту освіти

Професіологічні	Зміна парадигми вивчення іноземної мови (мова як система цінностей, мова як інструмент міжкультурної комунікації) висуває вимоги до професійної діяльності вчителя іноземних мов (оновлений зміст, функціонал та середовище професійної педагогічної діяльності)
Глобальні	Світові інтеграційні тренди, зростання професійної мобільності, занурення у глобальне цифрове середовище, відкритість та доступність інформаційно-комунікативних процесів змінюють та оновлюють професію вчителя іноземних мов.
Соціальні	Зростання кількості прикладів успішного працевлаштування та кар'єрного зростання наших співвітчизників за кордоном, орієнтованість батьків школярів на отримання освіти за європейськими стандартами, доступність інформації щодо міжкультурної взаємодії із урядовими та неурядовими організаціями, навчальними закладами, волонтерськими рухами обумовлює готовність вчителя іноземної мови виступити у ролі організатора такої діяльності
Методологічні	Нові парадигми системи освіти (формальної, інформальної, неформальної), модернізація підходу до формування системи глобальних цінностей, розуміння ролі людини у сучасному світі, урізноманітнення методологічних підходів до побудови освітніх систем та оцінки якості їх функціонування визначає новий вектор підготовки вчителів іноземної мови

Спираючись на проведений аналіз нормативного забезпечення, особливостей функціонування, видів інституціоналізації та перспектив реалізації неформальних освітніх моделей у процесі професійної підготовки та/або перепідготовки вчителів іноземної мови можемо виділити характерні її риси із притаманними ним характеристиками: інституціональні освітні структури (інформаційно-методичні центри, інноваційно-освітні фундації, освітні кластери та ресурсні центри в контексті підвищення кваліфікації, центри незалежної сертифікації), мета освітньої діяльності (задоволення прагнення до особистісно-професійного вдосконалення у референтній сфері діяльності, можливість використання додаткових освітніх ресурсів, проектування творчого професійного середовища, можливість повноцінної професійної реалізації, отримання або неотримання документа про освіту вільної форми), структура освітньої діяльності (відсутність чіткої або послідовної освітньої структури, не передбачає академічного відбору, необов'язковість проміжної або підсумкової

атестації), середовище освітньої діяльності (освітні та неосвітні організації (центри, клуби, хаби) та індивідуальні заняття за місцем професійної діяльності), менеджмент освітньої діяльності (фахівці різних профілів, що не потребують освітнього цензу педагогічної діяльності), суб'єкти навчальної діяльності (учасники різного роду професійних та соціальних груп, колективів, спільнот без певних вікових обмежень), час реалізації та неперервність освітньої діяльності (необмеженість часовими рамками, ненормованість термінів, можливий неповний робочий день, вільне закінчення процесу навчання, гнучкий розклад), характеристики ціннісно-цільової структури навчальної діяльності (відсутність жорсткої структурованості та вибіркова спрямованість на обрану ціль та кінцевий результат, гуманістичний підхід при організації процесу навчання, наявність інтерактивності, учасники освітнього процесу набувають знань, вмінь та навичок через взаємодію та в процесі обміну особистим та професійним досвідом, пріоритетність інноваційних форм організації освітнього процесу, самокерування, демократичний стиль контролю, можливо без контролю), характеристики освітнього процесу (відсутність жорсткої структурованості та вибіркова спрямованість на обрану ціль та кінцевий результат, гуманістичний підхід при організації процесу навчання, наявність інтерактивності, учасники освітнього процесу набувають знань, вмінь та навичок через взаємодію та в процесі обміну особистим та професійним досвідом, пріоритетність інноваційних форм організації освітнього процесу, самокерування, демократичний стиль контролю, можливо без контролю), прогноз ефективності освітньої діяльності (визначення продуктивності суб'єктом, відтермінованість результатів, подальше застосування у професійній діяльності, нарощування освітнього потенціалу, задоволення професійних інтересів та особистих потреб, можливість ліквідації прогалин у сфері певних освітніх потреб, самокерованість, викликана цікавістю до результатів та досвіду інших учасників) тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. За результатами проведеного дослідження можемо зазначити, що основні тенденції реформування системи підготовки вчителя іноземної мови в контексті неформальних освітніх інновацій можуть бути класифіковані на педагогічні, професіологічні, глобальні, соціальні та методологічні з притаманним їм змістом та описом. Здійснений нами аналіз нормативного забезпечення, особливостей функціонування, видів інституціоналізації та перспектив реалізації неформальних освітніх моделей у процесі професійної підготовки або перепідготовки вчителів іноземної мови дозволив виділити такі характерні структурні компоненти, як: інституціональні освітні структури, мета

освітньої діяльності, структура освітньої діяльності, середовище освітньої діяльності, менеджмент освітньої діяльності, суб'єкти навчальної діяльності, час реалізації та неперервність освітньої діяльності, характеристики ціннісно-цільової структури навчальної діяльності, характеристики освітнього процесу, прогноз ефективності освітньої діяльності. Перспективним надалі лишається розробка та впровадження системи методичного забезпечення неформальної освітньої складової у системі підготовки та перепідготовки, підвищення кваліфікації вчителя іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Букина, Н. Н. (2008). Развитие системы неформального образования взрослых. *Человек и образование*, 3, 3–9.
2. Дубровина, Т. Л. (2013). Возможности неформального педагогического образования в основе повышения квалификации педагогов в образовательных учреждениях среднего и начального профессионального образования. *Мир науки, культуры, образования*, 5(42), 114–121.
3. Ермакова, Т. Ф. (2012). Принципы неформального образования при обучении иностранным языкам. *Среднее профессиональное образование*. 2, 39–40.
4. Закон України «Про освіту». Ст. 8. (2017). Київ.
5. Зицер, Д. & Зицер, Н. (2019). *Азбука неформального образования. Современное педагогическое искусство*. СПб: Скифия.
6. Ндонг-Жатта, А.-Т. & Аояги, Ш. Неформальное образование. Бюро информации общественности ЮНЕСКО. Режим доступа: http://www.unesco.org/bpi/pdf/memobpi55_NFE_ru.pdf.
7. Новиков, А. М. (2011). *Постиндустриальное образование*. Москва: «Эгвес».
8. Огарев, Е. И. (2005). *Непрерывное образование: основные понятия и термины (Тезаурус)*. СПб.: ИОВ
9. Осипов, А. М. (2006). *Социология образования: Очерки теории. Исследовательский комитет «Социология образования»*. Р.-на-Д.: Феникс.
10. Пискунова, Е. В. (2012). Непрерывное образование как стратегия развития образование в мире. *Непрерывное образование*, 2, 114–119.
11. Ройтблат, О. В. (2011). Неформальное образование как условие социального взаимодействия в процессе повышения квалификации. *Образование и человек*, 4, 59–64.
12. *Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 р.* (2020). Міністерство освіти і науки України. К. 53 с.
13. *Угода про асоціацію Україна – ЄС*. (2014). Р. 23. Ст. 431. Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
14. Grandstaff, M. (1994). *Historical perspectives on non-formal education*. East Lansing, Mich.: Institute for International Studies in Education, College of Education, Michigan State University.
15. Merriam, S. B. (1999). *Learning in Adulthood: a comprehensive guide*. 2nd ed. San-Francisco: Jossey-Bass.
16. Tight, M. (1983). *Education for adults*. Routledge library editions. Education.
17. *Understanding Adult Education and Training* (2000). Ed. by G. Foley. London: Routledge.
18. Ward, T. W. (1997). *Effective Learning: Lessons To Be Learned From Schooling*. East Lansing, Michigan State University.

О. ЯБУРОВА

Характеристика та зміст основних тенденцій реформування системи підготовки
вчителя іноземної мови в контексті неформальних освітніх інновацій

19. Zaki-Dib, C. *Formal, non-formal and informal education: concepts and applicability*.
Access mode: <http://www.techne-dib.com.br/downloads/6.pdf>.

CHARACTERISTICS AND CONTENTS OF THE MAIN TRENDS OF REFORMING THE FOREIGN LANGUAGE TEACHER TRAINING SYSTEM IN THE CONTEXT OF NON-FORMAL EDUCATIONAL INNOVATION

Olena Iaburova

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Primary Education
Theory and Practice Department
SHEI “Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-4633-2900
primetime3311@gmail.com

Abstract. The leading trend of the modern educational space is the transformation of the functions of the teacher (as a consequence of changing labor market conditions, the requirements of society, etc.). The relevance of our study is due to the variety of available conceptual approaches to the definition of non-formal education as a type of educational institutions and its spread in countries around the world, especially in the field of teaching and learning foreign languages.

The issue of non-formal education abroad was actively considered in particular in the works of J. Balan, P. Jarvis, P. Coombs, M. Ahmed, S. Hase, M. Tight, P. Fordham, R. Miller, M. Caffarella, S. Wilson, S. Fletcher, I. Salomon, D. Eaton, R. David, et al.

In view of the above, the main purpose of the study we consider the analysis and systematization of the content of the main trends in reforming the system of foreign language teacher training in the context of non-formal educational innovations.

As a result of the research it was established that informal educational innovations can be considered as directions of reforming the system of foreign language teacher training, which can be classified into pedagogical, professional, global, social and methodological with appropriate content.

Consideration of normative support, peculiarities of functioning, didactic content and regularities of introduction of non-formal educational models during teaching or professional development of foreign language teachers requires consideration of its components such as: institutional educational structures, purpose of educational activity, structure of educational activity activities, subjects of educational activity, time of realization and continuity of educational activity, characteristics of value target structure of educational activity, characteristics of educational process, forecast of efficiency of educational activity.

Prospects for future research in this area are the design and implementation of methodological support for non-formal educational components in the system of the existing educational space for training and retraining of foreign language teachers.

Key words: non-formal education; foreign language teacher; vocational training; higher education; trend.

REFERENCES.

1. Bukina N. N. (2008). Razvitie sistemy neformal'nogo obrazovaniya vzroslykh. *Chelovek i obrazovanie*, 3, 3–9. [in Russian].

2. Dubrovina T. L. (2013). *Vozmozhnosti neformal'nogo pedagogicheskogo obrazovanija v osnove povyshenija kvalifikacii pedagogov v obrazovatel'nyh uchrezhdenijah srednego i nachal'nogo professional'nogo obrazovanija. Mir nauki, kul'tury, obrazovanija*, 5(42), 114–121. [in Russian].
3. Ermakova, T. F. (2012). *Principy neformal'nogo obrazovanija pri obuchenii inostrannym jazykam. Srednee professional'noe obrazovanie*, 2, 39–40. [in Russian].
4. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»*. St. 8. (2017). Kyiv. [in Ukrainian].
5. Zicer, D. & Zicer, N. (2019). *Azbuka neformal'nogo obrazovanija. Sovremennoe pedagogicheskoe iskusstvo*. SPb: Skifija. [in Russian].
6. Ndong-Zhatta A.-T. & Aojagi Sh. (2012). *Neformal'noe obrazovanie. Bjuro informacii obshhestvennosti JuNESKO*. URL: http://www.unesco.org/bpi/pdf/memobpi55_NFE_ru.pdf. [in Russian].
7. Novikov, A. M. (2011). *Postindustrial'noe obrazovanie*. Moscow: «Jegves». [in Russian].
8. Ogarev, E. I. (2005). *Nepreryvnoe obrazovanie: osnovnye ponjatija i terminy (Tezaurus)*. SPb.: IOV. [in Russian].
9. Osipov A. M. (2006). *Sociologija obrazovanija: Oчерki teorii. Issledovatel'skij komitet «Sociologija obrazovanija»*. R.-na-D.: Feniks. [in Russian].
10. Piskunova, E. V. (2012). *Nepreryvnoe obrazovanie kak strategija razvitija obrazovanie v mire. Nepreryvnoe obrazovanie*, 2, 114–119. [in Russian].
11. Rojtblat, O. V. (2011). *Neformal'noe obrazovanie kak uslovie social'nogo vzaimodejstvija v processe povyshenija kvalifikacii. Obrazovanie i chelovek*, 4, 59–64. [in Russian].
12. *Ctratehiii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 r.* (2020). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].
13. *Uhoda pro asotsiatsiiu Ukraina – YeS.* (2014). R. 23. St. 431. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. [in Ukrainian].
14. Grandstaff, M. (1974). *Historical perspectives on non-formal education*. East Lansing, Mich.: Institute for International Studies in Education, College of Education, Michigan State University.
15. Merriam, S. B. (1999). *Learning in Adulthood: a comprehensive guide*. 2nd ed. San-Francisco: Jossey-Bass.
16. Tight, M. (1983). *Education for adults*. Routledge library editions. Education.
17. *Understanding Adult Education and Training* (2000). Ed. by G. Foley. London: Routledge.
18. Ward, T. W. (1997). *Effective Learning: Lessons To Be Learned From Schooling*. East Lansing. Michigan State University.
19. Zaki-Dib, C. (2016). *Formal, non-formal and informal education: concepts and applicability*. URL <http://www.techne-dib.com.br/downloads/6.pdf>.

Матеріали надійшли до редакції 17.04.2022 р.